

AL. MATEEVICI, FOLCLORIST

ION NUȚĂ

Despre opera lui Al. Mateevici (1888—1917) se cunosc prea puține lucruri astăzi. Știu, mai ales iubitorii de poezie, că el este autorul *Limbiî noastre*, al acelor versuri anologice închinată limbii, poporului și țării, poezia devenită în timp carte de căpăți și imn de izbândă, datorită căreia creatorul ei a intrat în posesia unui certificat ce poartă însemnul *mare poet*, eliberat de o grupare critică selectă prezidată de G. Călinescu¹.

În cercuri specializate mai sînt citate cîteva poezii sau, mai rar, cu titlu de curiozitate, unele lucrări cu alt caracter. Și căm atît. S-a vorbit prea puțin despre preză, despre traducerile și activitatea sa publicistică, despre studiile sale, dintre care merită o atenție aparte cele de folcloristică.

Într-o scrisoare către Ioan Bianu, din 10 aprilie 1913, pe cînd Mateevici era student în anul al III-lea la Academia Teologică din Kiev, poetul face o mărturisire care, în mare, explică dragostea sa pentru literatura populară: „M-a atras totdeauna cu o putere deosebită folklorul românilor noștri, datinele, poveștile strămoșești, frumusețile legende și cîntecul poporane...”². De aici, poate, și hotărîrea sa de a-și susține teza de licență cu lucrarea *Elementele religioase ale folklorului moldovenesc*, care urma să fie tipărită la Kiev, în limba rusă, și la Chișinău, în limba română. Începe o documentare vastă, punînd accent, în primul rînd, pe materialele bibliografice românești (cerșuse lui Ioan Bianu, tot în aprilie 1913³, atît culegeri și colecții de folclore semnate de S. Ft. Marian, Lazăr Săineanu, M. Gaster, Aron și Ovid Densusianu, cit și studii de folcloristică, istorie și lingvistică ale acestora și ale lui A. D. Xenopol și B. P. Hasdeu; peste o lună, la 8 mai 1913, Mateevici îi scria lui Artur Gorovei⁴, confirmînd primirea unor volume din „Sezătoarea” și a unor cărți ale acestuia), dar și pe o serie de studii teoretice ale unor scriitori străini (apelează de data aceasta la Artur Gorovei, cerîndu-i o listă de „toute lucrările străine (franceze, germane și engleze, ba și a noastre, afară de edițiile Academiei) despre folklorul românesc sau conținînd paralele folkloristice din literaturile populare ale popoarelor românești și germane”⁵).

Înainte de această dată Mateevici publicase deja cîteva articole teoretice în „Basarabia” (1906—1907), altele, de mai mică importanță, în „Luminătorul”, patru, în limba rusă, în „Buletinul Eparhiei Chișinăului”, și cîteva culegeri de folclore. Din motive necunoscute însă (poate, datorită faptului că nu avea la îndemînă suficient material bibliografic) renunță la subiectul inițial al tezei și, la absolvirea Academiei, în iunie 1914, susține o altă lucrare amplă (peste 800 de pagini) intitulată *Concepția religioasă și filozofică a lui Fechner*⁶.

¹ Vezi *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, București, 1941, p. 855—856.

² Vezi „Viața Basarabiei”, an. IX, nr. 11—12, noiembrie—decembrie 1940, p. 722; vezi și „Preocupări literare”, an. VI, nr. 4, aprilie 1941, p. 134.

³ *Ibidem*, p. 723; 135.

⁴ *Ibidem*, p. 724—725; 135—136.

⁵ *Ibidem*, p. 724; 136.

⁶ Vezi amănunte la S. Pinzaru, *Alexei Mateevici. Teza de candidat în teologie*, în „Limba și literatură moldovenească”, an. XXXI, nr. 2, aprilie—iunie 1988, p. 51—61.

Prinul articol de folclorică se intitulează *Cumătrile*⁷ și este semnat cu pseudonimul A. Lamprion⁸. Este o lucrare de început, cu unele stingăci, fără documentarea care se impunea (în 1906 Mateevici era elev la Seminarul din Chișinău), dar care rămâne interesantă prin subiectul abordat, prin amănunțele legate de descrierea acestei obiceiuri. Sînt fapte cunoscute de Mateevici din zona copilăriei sale (Căinari, locul nașterii, — Căușeni — Zaim, localități în fostul județ Tighina), dar, cu siguranță, aflate și de la părinții săi (tatăl a fost preot, iar mama se trăgea dintr-o familie de clerici).

În articol sînt descrise felul în care se anunță tatălui nașterea unui bălat (moașa „se repede și-l smulge căciula din cap”), vestirea nașterii în sat, credința în ursitoare, obiceiul de a aduce lehuzei daruri (*rodini*) și sensul expresiei *a se duce în rodine*, „cînteca” de la casa mamei noului-născut, hotezul (la care „nu este obicei de a se pofți, ci vin de sine numai care se întimplă, îndeobște se adună mulți copii...”) etc.

Un spațiu mai larg este acordat „chematului” la cumetrie (îl face un prieten al casei, care, „cu o garafă de rachiu”, poartă oaspeți aleși de „jupinul nănaș și jupineasa nănașă, împreună cu ai lor cumătri”) și cumetriei ca ritual în sine, la care participă doar „bărbații cu fimele lor, căci numai gospodarii se poartă la asemenea petreceri”. De asemenea, merită a fi menționat în acest context și obiceiul ca, înainte de așezarea mesei, oaspeții, adunați în diverse grupuri, să poarte discuții cu privire la viața trecută sau prezentă (întimplări deosebite din războaie, năvăliri ale barbarilor, conflicte cu ciocoi, diverse peripecii cotidiene etc.).

În final este descrisă *masa de cumetrie*, cu sfîrșitul ei, cînd „se dreg paharele cele dulci” (darurile cumetriei), și se dau amănunte despre jocurile și cîntecele legate de acest obicei („feliurite cînteci de țară, cum și altele vechi, împămîntenite, precum sârbeasca, corăbîiasca și rusasca”), Mateevici fiind impresionat de frumusețea celor de „înimă albastră” și de dor, în primul rînd de valoarea *doinei*, care reprezintă o culme a liricii populare. Articolul analizat este, în ultimă instanță, o reproducere aproape fidelă a studiului lui A. Lambrion, *Cumătrile*, publicat în „Convorbiri literare”, an IX, nr. 1, 1 aprilie 1875, p. 2—4. Practica aceasta, de a publica creațiile altora, mai mult sau mai puțin modificate, era o modă în Basarabia acelor vremuri și, de aceea, „meritul” lui Mateevici constă doar în faptul că a reușit să facă cunoscute românilor din stînga Prutului unele tradiții populare cu caracter general românesc.

Tot în cadrul obiceiurilor de familie trebuie reținut un articol, mult mai cuprinzător și mai documentat, dedicat nunții (*Obiceiurile și rînduielele nunței la moldovenii basarabeni*⁹, semnat Alecu Mateescu).

Deși are mai ales un caracter de popularizare (revista „Basarabia”, în care a fost publicat articolul, se adresa unei mase largi de cititori și, în primul rînd, avea scopul de a pune la îndemîna unui public mai puțin instruit materiale de diverse specialități, mai ales culegeri de folclor și articole de folclorică¹⁰), el poate reprezenta un punct de referință și pentru specialiști, prin unele idei interesante pentru acel timp privind desfășurarea întregii ceremonii.

La început se dau informații sumare despre *logodnă* (care se face la casa miresei, prin schimbarea inelelor) și *răspîns* (la casa mirelui, unde se face involata privind zestrea, iar reușita se anunță de către cineva care „dă de trei ori din pușcă sau din pistol”), capitolul al treilea fiind consacrat *nunții*: luarea cu o săptămîină înainte a cămășii de mire, poftirea la nuntă de către conăcarii mirelui și vorniceii miresei, plecarea mirelui și a nuntașilor la mireasă și apoi la gazda mirelui, întoarcerea la casa miresei, unde are loc *ierțaciunea* și spusul *conăcării*, plecarea miresei împreună cu zestrea la casa mirelui, venirea oamenilor „cu celacii”, cununia de a doua zi, masa de cununie, masa cea mare și obiceiurile de aici, în special „închinarea celacilor”. Mateevici insistă asupra petrecerilor de a doua zi, cînd are loc „îndulcirea tinerilor” (cînd nuna le dă să

⁷ „Basarabia”, an. 1, nr. 18, 26 iulie 1906, p. 2—3; vezi și: Th. Inuleț, *Poetul Alecu Mateevici, folclorist*, în „Dreptatea”, Chișinău, an. V, nr. 1 371, 23 septembrie 1925, p. 2; nr. 1 372, 24 septembrie 1925, p. 2; nr. 1 373, 25 septembrie 1925, p. 2; *Scrieri*, Iași, 1989, p. 82—86.

⁸ Pentru autenticitatea numelui, vezi și Th. Inuleț, *art. cit.* (numerele citate, la care se adaugă nr. 1 370, 21 septembrie 1925, p. 2).

⁹ „Basarabia”, an. 1, nr. 51, 19 noiembrie 1906, p. 4; nr. 53, 26 noiembrie 1906, p. 2—3 (cu subtitlul *Conocăria*); nr. 55, 17 decembrie 1906, p. 2—3; nr. 57, 22 decembrie 1906, p. 2—3; *Conocăria* a fost reprodusă și în: *Scrieri alese*, Chișinău, 1966, p. 127—133; ediția, 1971, p. 98—104; ediția 1977, p. 98—104; vezi și *Scriere*, Iași, 1989, p. 87—100.

¹⁰ Vezi amănunte la I. Gherman, *Preocupări de folclor la ziarul „Basarabia”*, în „Limba și literatura moldovenească”, an. III, nr. 4, octombrie—decembrie 1960, p. 38—45. Despre programul cultural și orientările revistei, vezi primul număr din „Basarabia”, apărut la 24 mai 1906, și volumul *Dreptate, vot și pămînt*, Chișinău, 1957.

mănince „pine întinsă în miere”, pentru ca viața lor „să fie bogată și rodnică ca pînea și dulce ca mierea”), pieptănatul și legatul părului miresei și *hostropăful* sau *păsărelul*, jocul femeilor, care merg cu stiele de vin pe la socrii mari și mici, exprimînd bucuria „că numărul lor s-a înmulțit prin adăogirea tinerei neveste, care din ziua ceea s-a făcut tovarășa lor”. Scara urmează „masa socriilor”, la care participă pentru prima dată și părinții miresei, și are loc jocul „cămășilor de socru”, cele cuse de către mireasă înaintea nunții.

Ultima parte a articolului, cea de a șasea, ia în discuție obiceiul numit *țacerea căii* (cînd mirii sînt poștiți la masă de către nunți), dă amănunte despre „*calea primare*” (umblatul noilor căsătoriti pe la rude și prieteni, pentru a le arăta trecerea lor în „rîndul oamenilor”, el exprimînd, în fond, „lunga și spinoasa cale a vieții sau, mai bine zis, începutul acestei căi”) și amintește de obiceiul *țuratului miresei*, reminiscență întâlnită și la alte popoare, frecventă și astăzi în diverse locuri.

Articolul analizat scoate în evidență bogăția și frumusețea folclorului, în general, și al celui referitor la obiceiurile familiale, în special, originalitatea *conăcării*, *chiuiturilor* flăcăilor și a *ierțaciunii*, valoarea artistică și documentară a creațiilor populare, care impune, precizează Al. Mateevici, eforturi pentru păstrarea lor.

Al. Mateevici a fost preocupat și de problema obiceiurilor calendaristice, redactînd în acest sens două articole.

Primul, semnat Alecu Mateescu, este intitulat *Colindele Crăciunului*¹¹, și succintele observații legate de această temă sînt exemplificate cu trei colinde culese de Mateevici¹².

¹¹ „Basarabia”, an. 1, nr. 58, 25 decembrie 1906, p. 3.

¹² Reproducem aici cele trei colinde, păstrînd toate formele specifice scrisului lui Al. Mateevici, particularități fonetice, morfologice și lexicale întâlnite frecvent în epocă și în operele altor scriitori sau caracteristice graiului moldovenesc:

„Ale cui curți aceste înalte,
Domn, Domn !
De-s cu ceriul asămănat
Domn, Domn din cer !
Pe sub nouri merg cu tunuri,
Pe sub stele cu zebrele,
Pe păreți porumburi verzi,
La icoane mintă floare,
Pe podele turturele,
La ușori mărunchi de flori,
La porțiță gulubită,
Dar în mijlocul curților
Săd mesele întinse,
Scaune cu jilțuri pușe,
Făclii de ceară aprinse,
Dar la mese cine șade ?
Șade Crăciun cel bătrîn
Și cu frate-său Ajun
Și cinstesc, și măresc,

De-amar greu să jălătesc,
Palmele și coatele
De juncani, tînerț jûguliți,
Pe fii dăruiți.
Jos, mai jos, la cap de masă,
Șade doamna Crăciuneasă
Și cu sora Ajuneasă
Și cinstesc, și măresc.
Cură apa la Iordanu,
De merg sfinții de se spală
Și se-nchină la icoane.
Dar stăi, Doamne, să te-nrîc
Cînd îi capul vacului,
Sfîrșitul pomîntului ?
Cînd va bate fiu pe tată,
Fitecă-sa pe maică-sa,
Atuncea-î capul vacului,
Sfîrșitul pomîntului”.

II

„Bucură-te, sfință cruce !
Bucură-te, armă sfință !
Bucură-te, — lumea-ți cîntă
St-ți cîntă glasuri cu jale,
Pentru ale lui Adam greșale.
Iar Adam, cînd a greșit,
Domnul din rai l-a lipsit,
Ratule, grădînă dulce !
Nu ma îndur a mă mai duce,
De hîdina la cea dulce,
De dulceața pomilor,
De mitrozăia florilor,

De scursurile apelor,
De sunetul frunzelor,
De acătul broașteilor,
De șuterul șarpiilor.
Cîte flori sunt pe pomînt,
Toate merg la Jurămînt,
Numai lemnul Domnului
Și cu spteul grîului
Stau la poarta raiului.
Cerceateză florile,
Unde le-s miroznela”.

Ideea centrală care se desprinde din articol este aceea că, în general, colindele au la bază un caracter religios, dar în multe dintre ele, apar fapte și eroi creați de popor, nota specifică fiind dată de aspectul laic al acestora. Creatorul anonim intervine adesea umanizând istorisirile luate din *Evangelhic*, eroii acestora (*Hristos*, *Crăciun*, *Ajun*) devenind pămînteni și comportându-se ca atare. Ei locuiesc în case, trăiesc și petrec laolaltă cu țărani, participă la toate activitățile lor.

Prin exemplele citate, Mateevici se poate și mai clar în evidență acest „amestec de povestiri luate din cărțile bisericești cu chipurile făcute de mîntea țăranelor”, rolul poeziei populare în schimbarea și definitivarea unei creații atît de răspîndite. Autorul amintește, în afara originii și conținutului colindei, frumusețea acestora („a scavintelor și a versului”), valoarea artistică și istorică, răspîndirea ei, care, spre exemplu, în comparație cu obiceiul mersului *cu steaua*, practicat în aceeași perioadă a anului, „este mult mai obișnuită și mai în duhul norodului”.

Legat de aceasta, subliniem și faptul că Mateevici, într-un articol special, cu caracter istoric și lingvistic, *De unde vine numirea nașterii Mîntuitorului nostru — Crăciun*¹³, disentanță și propune etimologia cuvîntului, din latinescul *Incarnatio*, „ceea ce vrea să zică *incarnare, întrupare* (venirea în trup a Dommului nostru Iisus Hristos)”¹⁴.

Cel de al doilea, *Sfîntul Vasile — Anul Nou în obiceiurile moldovenilor basarabeni*¹⁵ (semnat Alecu Mateescu), trece sumar în revistă pregătirile care se fac în pragul Anului Nou, în special cele ale copiilor și flăcăilor, pentru a întâmpina și cinsti „sărbătoarea plugarului”.

Acest articol prezintă o importanță aparte mai ales datorită faptului că aici Mateevici reproduce un „hăit flăcătesc”, considerat de către autor „a fi unul din cele mai frumoase”, iar de unii specialiști, drept o primă variantă a hăitului tip¹⁶.

Este povestită aici întreaga muncă a țăranelor, de la arat și semănat pînă la cîntul plîinii și colacului, pregătit pentru urători, greutățile și bucuriile acestei ocupații. Se poartă discuții sumare privind deosebirile care există între „hăitul” copiilor și cel al flăcăilor, se amintește despre *semănalul* „cu grîu, cu orz, cu popoși” de a doua zi și se trage concluzia că „și sărbătoarea sfințitului Vasile, stăpînului plugarilor, este tot plugărească, lărănească, iar nu bisericască”.

Problema aceasta va fi reluată de Al. Mateevici cîțiva ani mai tîrziu, cînd va publica în „Luminătorul” o serie de patru articole, intitulat *Anul Nou*¹⁷, și *Cu Anul Nou*¹⁸, iar în 1915, în limba rusă, *Anul Nou la moldoveni*¹⁹ (sînt publicate aici, în limbile română și rusă, două plugușoare, o „urare cu semănalul”, chiraieia și sînt descrise unele superstiții și credințe legate de Anul Nou, ajunul și ziua de Bobotează etc.).

În 1911 Al. Mateevici publică în limba rusă un studiu, de peste 30 de pagini, intitulat *Bocetele de înmormîntare moldovenești*²⁰, în care încearcă să completeze și să aprofundeze teoretic unele fapte legate de geneza și evoluția bocetelor mortuare.

III

*„Trei crai de lă răsrîit
Mîndră hoară s-a ivit,
Noi cu steaua ne-am pornit,
Iuda pe Hristos l-a prins,
Și l-a prins, și l-a legat,
Sus pe cruce l-a suit
Ș-acolo l-a răstignit,
Mîinile i-a fîntuit,*

*Unghiile i-a străstuit,
Pictoarele i-a pironit,
La Gorgoaflă că l-a dus,
La Gorgoaflă iudească,
Nourii s-au tulburat,
Soarele s-a ntînceat,
Pietrele s-au despîcat.”*

¹³ „Luminătorul”, an. V, cartea a XII-a, decembrie 1912, p. 50—53 (semnat Al. Mateevici).

¹⁴ *Ibidem*, p. 53.

¹⁵ „Basarabia”, an. 2, nr. 1 (60), 1 ianuarie 1907, p. 5; vezi și: *Scrieri alese*, 1966, p. 121—126; ediția 1971, p. 93—98; ediția 1977, p. 93—98; *Scrieri*, Iași, p. 101—105.

¹⁶ Cf. *Poezia obiceiurilor calendarice*, Chișinău, Editura „Știința”, 1975, p. 398.

¹⁷ „Luminătorul”, an. III, cartea I, ianuarie 1910, p. 8—11; an. IV, cartea I, ianuarie 1911, p. 5—9.

¹⁸ „Luminătorul”, an. V, cartea I, ianuarie 1912, p. 5—6; an. VI, cartea I, ianuarie 1913, p. 13—15.

¹⁹ „Buletinul Eparhiei Chișinăului”, an. XLVIII, nr. 47, și 48; an. XLIX, nr. 5, 8 și 9.

²⁰ *Ibidem*, an. XLIV, nr. 38, 18 septembrie 1911, p. 1331—1340; nr. 39, 25 septembrie 1911, p. 1357—1366; nr. 40, 2 octombrie 1911, p. 1410—1416; nr. 41, 9 octombrie 1911, p. 1444—1455; două fragmente, intitulat *Poezia populară și Bocetele*, au fost traduse de către F. Levit și publicate în: *Scrieri alese*, 1966, p. 119—120 și 133—141; ediția 1971, p. 91—92 și 104—111; ediția 1977, p. 91—92 și 104—111; Vezi și, *Scrieri*, Iași, 1989, p. 75—82.

„Adept al ideilor impuse de școala mitologică în folcloristică, înfrățită cu „teoria solară“, Mateevici consideră că bocetele au o vechime foarte mare, fiind ca exemplu Egiptul antic, unde înregistrează practica „bocitoarelor, cu plată“, tocmai anume vederea acompagniate de muzică, legând cultul morților de cel al soarelui; alături de care se găsea cultul *lunii*, care reprezenta moartea²¹.”

Plecând de la această idee, dar fără a aduce suficiente și temeinice probe, Mateevici susține că același obicei se întâlnește și în Moldova, numai că aici practica bocetelor nu a fost imprumutată de la egipteni, ci este o moștenire directă a cultului român vechi, fapt argumentat prin terminologia de origine latină: „a *boci*, *bocel*, *bocel*, *bociti*, toate, cuvinte ce au la bază latinescul *vox*“²². (De fapt, verbul *a boci* provine din *bocce* „voce, glas, vorbă“, o formă învechită și regională, atestată de DA numai în Maseel și Banat, astăzi aproape dispărută din grajiuri; păstrată doar la macedoromâni, care are la bază latinescul *vox*, *vocem* „voce“). Cei alți termeni citați de Mateevici provin de la verbul românesc *a boci*.)

După Mateevici, bocetele nu sînt cu precădere creații spontane, datorate în special emoțiilor de moment, ci ele „variază diferit doar pe baza unor modele cunoscute, gata dinainte create demult de fantezia poporului“²³. El nu face distincție între bocetele *improvizate* și cele *tradiționale*, nu sesizează valoarea ultimelor, le etichetează ca fiind cele mai vechi creații populare, fără a putea însă demonstra acest lucru, și le consideră producții rudimentare, improvizații „fără valoare artistică.“

O discuție interesantă poartă Mateevici în legătură cu tehnica versificației bocetelor (se dau amănunte despre ritm, rimă și strofă) și discută unele fapte de limbă. Ele sînt în general scurte (Mateevici se bazează doar pe exemplele calesse, care însoțesc textul, nu și pe altele, mult mai înlînsate, care, cu siguranță, existau și atunci), cu o limbă presărată cu nenumărate epitețe și comparații, iar cu rime sărace, cu frecvente asonanțe, cu rîmări forțate mai ales datorită schimbării accentului. Din punct de vedere artistic, bocetele reprezintă o formă elementară a liricii populare²⁴, o primă manifestare a ei, care se caracterizează prin simplitate, primitivitate și natură firească.

Fără a stabili o tipologie clară, din cuprinsul articolului se desprind însă o serie de subdiviziuni ale bocetelor, care iau în considerație gradul de rudenie față de bocitoare.

Mateevici evidențiază în acest sens hrîsul *bocetelor ruderelor*, caracterul plastic și veridicitatea lor, subliniind emoțivitatea pe care o produc bocetele *pentru fiu*, *pentru fiică*, *pentru mamă* și *pentru tată*. Cităm un exemplu de bocel si unei mame tinere pentru fii:

„Puiu! m-a alinat,

Cum te-ai dus și m-ai lăsat,

M-ai lăsat cu dorul tău

Și te-ai dus puiușul meu;

Cînd aș ști că ai vini,

Sau un altul pentru mamă:

„Of, mămucă drăga me,

Noi milă n-om mai ave

Că ori de unde om veni

Mîndră masă ț-aș găti,

Că rîmîn cu jalea la,

Mi se rupe inima.

Of, țare te-ai supărat

De te-ai dus și m-ai lăsat²⁵.

Mămucă n-om mai găsi.

Deschide, mămă, gura

Ne mai învață ceva²⁶.

În contradicție cu tipurile semnalate mai sus sînt *bocetele femeilor străine*, cu „mai puțină sinceritate și simțire“, mai slab realizate artistic, deși unele dintre ele sînt cîilate de Mateevici ca reușite. Iată unul în care este bocit un bărbat tinăr, tată al unor copii:

„Vai, săracă bun creștin,

Cum te duci și eu rîmîn

De nevoie și de chin.

Făr de mamă, de tată.

Că sînt de sărit în apă.

Dar copilul făr de țală,

Chiar niț apa nu-l înecă,

C-ătită-i de supărat,

Că nu poate trece-un prag²⁷.

²¹ Vezi amănunte la Andrei Hîncu „A. Mateevici și unele aspecte ale creației populare funerare, în „Limba și literatura moldovenească“, an. XXXI, nr. 3, iulie—septembrie 1988, p. 58—62.

²² „Buletinul Episcopiei Chișinăului“, an. XLIV, nr. 38, 18 septembrie 1911, p. 1337.

²³ *Ibidem*, p. 1340.

²⁴ *Ibidem*, nr. 39, 25 septembrie 1911, p. 1352.

²⁵ *Ibidem*, nr. 41, 9 octombrie 1911, p. 1450.

²⁶ *Ibidem*, nr. 39, 25 septembrie 1911, p. 1360.

²⁷ *Ibidem*, nr. 41, 9 octombrie 1911, p. 1453.

Cu toate că unele idei exprimate în articol nu sînt suficient de argumentate, iar altele s-au dovedit a fi eronate (bocetele nu sînt cele mai vechi creații populare, trăsătura lor esențială nu este scurtimea ș.a.), studiul de față prezintă un interes aparte prin faptul că aici Mateevici aduce spre exemplificare peste 30 de bocete culese de el însuși, unele de o frumusețe aparte, deși astăzi, cîteva dintre acestea ar putea figura în categoria cîntecelor de priveghi sau a versurilor funebre²⁸.

Tot în cadrul preocupărilor sale folcloristice merită a fi citate și alte lucrări, dintre care amintim : *Cum petrecem noi sărbătorile*²⁹, *Motivale religioase în credințele și obiceiurile moldovenilor din Basarabia*³⁰ (sînt prezentate aici sărbătorile păgîne, zilele săptămîinii și toile de după Paști pînă la Rusalii, credințe despre lumea cealaltă, despre moarte și obiceiuri la înmormîntare, amănunte despre sfinții Ieremia, Pricopie, Chirică, Julita, Ilie, Foca, Maria Magdalena, Pintilie Călătorul, Mariana); *Schiță asupra tradițiilor vieții religioase moldovenesti*³¹ (sînt descrise obiceiuri specifice unor anumite sărbători și ni se oferă date privind calendarul și astronomia populară) și *Sărbătorile moldovenilor de la Paști la ziua a cincizecea [Rusalii]*³² (sînt înfățișate diverse obiceiuri legate de sărbătorirea Paștelui — vopsitul și încodeierea ouălor, cu descrierea diferitelor modele și denumirea lor, coptul cozonacilor, scrînciobul, forța miraculoasă a mîncărilor din această zi etc. — și ni se dau relații despre săptămîna luminată, Rusalii, Izvorului tîmăduirii, Paștile blajinilor, sfîntul Gheorghe, Arminden, sfîntul Ioan, Înălțarea Domnului, Duminică Mare : sînt înregistrate cîteva legende și obiceiuri populare în legătură cu vopsitul ouălor, mana vacilor, strigoii, focul viu, strînsul buruienilor pentru leac, marcul boilor ; sînt reproduse trei texte versificate, în română și rusă, cu subiecte inspirate din sărbătoarea Paștelui : *Ziua învierii, Îngerul a atergat, Azi îi învierea*), ultimele trei, în limba rusă³³.

În afara articolelor teoretice trebuie amintit aici și faptul că Al. Mateevici a fost și un constant culegător de folclor. Din păcate nu s-au păstrat de la el decît puține culegeri, cu toate că există mărturia elocventă că ele au fost mai multe. O spune chiar Mateevici care, într-o scrisoare către Artur. Gorovei, face această precizare : „Fiind însă seminarist, am cules și eu ceva, dar mi se pare că caietele cu culegeri (unele au fost tipărite anonim în ziarul „Basarabia“ din Chișinău) mi-au fost rapite de un coleg, iubitor și el de literatură populară“³⁴.

Din nenumăratele producții populare apărute în „Basarabia“ fără a purta semnătura culegătorului, este imposibil a selecta pe cele publicate de Mateevici, așa că, ceea ce ne-a rămas cu certitudine de la el sînt numai culegerile care intră în componența articolelor de folcloristică (3 colinde de Crăciun, Conăcăria; Hăitul flăcăiesc și bocetele), 6 colinde reunite sub titlul *Clina colinde de sf. Crăciune (adunate din nord)*³⁵ și poezia *Dorul*³⁶. Despre aceasta s-a afirmat în

²⁸ Pentru bocetele din Moldova, vezi Ion H. Ciobotaru, *Folclorul obiceiurilor familiale din Moldova (Marea trecere)*, Iasi, 1986.

²⁹ „Luminătorul“, an. V, cartea a XII-a, decembrie 1912, p. 53—56.

³⁰ „Buletinul Eparhiei Chișinăului“, an. XLIV, nr. 9, 27 februarie 1911, p. 357—368 ; nr. 13, 27 martie 1911, p. 531—546 ; nr. 14, 3 aprilie 1911, p. 586—600 ; republicat în „Lucrările Societății Bisericești de Istorie și Arheologie din Basarabia“, Chișinău, vol. VI, 1911, p. 1—40.

³¹ „Buletinul Eparhiei Chișinăului“, an. XLV, nr. 12 și 13, 25 martie — 5 aprilie 1912, p. 336—347 ; nr. 22 și 23, 3 și 10 iunie 1912, p. 746—756.

³² *Ibidem*, an. XLVI, nr. 16 și 17, 21 și 28 aprilie 1913, p. 779—818 ; nr. 18, 5 mai 1913, p. 854—869 ; nr. 20, 19 mai 1913, p. 938—955.

³³ Despre articolele cu caracter folcloric publicate în limba rusă, vezi unele date rezumative, la Petre V. Ștefănuță, *Contribuție la bibliografia studiilor și culegerilor de folclor privitoare la românii din Basarabia și popoarele conlocuitoare, publicate în rusește*, în „Anuarul Arhivei de folclor“, III, București, 1935, p. 183—184.

³⁴ „Viața Basarabiei“, an. IX, nr. 11—12, noiembrie—decembrie 1940, p. 725 ; vezi și „Preocupări literare“, an. VI, nr. 4, aprilie 1941, p. 136.

³⁵ „Luminătorul“, an. V, cartea a XII-a, decembrie 1912, p. 71—77. Reproducem în continuare cele șase colinde :

„Doi boier de cei mari, / Dară cine sînt ?
O Leroi, Doamne ! / Îi Iosif cel sfînt
Ca și doi drumari, / Și Maria sfîntă,
O Leroi, Doamne ! / Care așa cuvîntă :
Vin din Rusalim, / Iosif, mî-t greu
Merg spre Vitheem. / De acest drum rîu.

dese rinduri că este o poezie originală, inspirată din *Dor de călătorie*, poezia lui Vasile Alecsandri publicată în volumul *Dăine și lăcrămioare* din 1853, deși în numărul din „Basarabia” ea apare cu mențiunea „cules de Al. M.”, iar titlul urmează după precizarea „Din cîntecele poporane ale Basarabiei”. Faptele sînt fără echivoc și ele nu necesită aici demonstrații suplimentare.

Vină să ne odihnim
Și să ne umbrim.
De un plop au dat
Și acolo au stat,
De s-au răcorit,
Plopul că s-o clătinaț,
Umbra că s-au tras,
Soarele i-au ars...
Sfînta Maria
Mult se supăra
Și mi-l blăstăma,
Din gură-mi zicea :
— Plop afurisit,
Să nu fii rodit,
Să crești tot în sus,
Umbră nu mi-ai adus !
Iară au plecat,
Și ei mi-au plecat
Prin văi și vălece,
Mîriști, păpușoiști.
Precista au plecat,
Căci s-au împedicat
De-o tufă din cale.
Ea, oftînd cu jale,
Din gură-mi zicea
Și mi-o blăstăma :
— Tufă afurisită,

Să nu crești în sus,
Cine de tine se va-mpiedica,
Toți te-or blăstăma...
Iar au mai plecat,
Un măr au aflat,
Și ei s-au odihnit,
Mărul i-au umbrî,
Umbra ș-au lătit,
Soarele au pierit.
Sfînta Maria
Către măr zicea :
— Mărul înflorit,
Să fii tot rodit !
Să crești tu în lături,
Să sporești în roduri !
Iar Iosif grăta,
Precistei îi spunea :
— Hai să ne grăbim,
La sfîntul Vîthleem,
Că iată, îi sară
Și-nnoptăm prin țară.
Și ei s-au sculat
Și-ndată au plecat
Către Vîthleem.
Cu toți să trăim
La anul și la mulți ani !

II

„Dormiți, domni, dar nu dormiți,
Florile dalbe
De-mi dormiți, de na-mi dormiți,
Florile dalbe...
Faceți focul cum mai mare
Și aprindeți o luminare
Ș-o candilă la icoană
Și-mi ieșiți și pîn-afară,
De îl vedeți pe Hristos,
Cum vă vine de frumos,

De frumos, de cuvios,
Cu veșmintul moșorțit,
Lungu pîn-în pămînt.
Într-amîndoi umerei
Serise-s doi luceferei.
Mîna stînga crucea duce,
Și-n cea dreaptă, busuțoc.
Cruce-i a bătrînilor,
Busuțoc a fetelor,
Sănătatea a tuturor”.

III

„Sculaști, stăpîni, nu dormiți
Că nu-i vremea de dormit,
Ci-i vremea de-mpodobit.
Scoală, stăpînd, slujniecele
Să aștearnă mesele,
Să umple păharele,
Că vă vine nașterea,
O naștere de împărat,
A lui Hristos cel lumînat,
În gîlgiuri înfășurat.
Vine Domnul Dumnezeu
Cu o ceată de îngeri,
Făcînd slujbe și cîntări.

Vine Domnul Dumnezeu
Cu o ceată îngerească,
Pe deavoli să-i birutască.
Vine Domnul Dumnezeu
Cu Vanghelia deschisă,
În mînă cu făclie aprinsă.
Cînd Dumnezeu se naștea,
Rou peste cîmp cădea,
Prin păduri lumîni ardea,
Din nuiete, luminele.
Dumnezeu așa zicea :
Pomeniți nașterea me.
Cît de rar, în zile mari !

Bun cunoscător al literaturii populare, Al. Mateevici a fost și un propagator al ei, articolele sale având, în același timp, și un caracter științific. El a fost impulsionat în această direcție și de ideea, exprimată încă din 1906, că „nu-i nimic mai primejdios decât lepădarea obiceiurilor, cari s-au moștenit de la străbunii. Asta înșamună lipsirea poporului de puterile vieții, căci în limbă

IV

„Ce sară-i astă-sară ?
 Această-i sară de Crăciun,
 Să te veselești, om bun.
 La cea masă de mătășă.
 — Dar pe masă ce mai sînt ?
 Că mai sînt făclii arzînd.
 — Printre făclii ce mai sînt ?
 Că mai sînt colaci de grîu.
 — Printre colaci ce mai sînt ?
 Tot păhărușă cu vin.
 — Dar la masă cine-ți sede ?
 În capul mesei
 Sede bunul Dumnezeu.
 De-a dreapta lui Dumnezeu
 Sede sfîntul Petru.
 La stînga lui Dumnezeu
 Sede sfîntul Ion,
 Iar lîngă dînsul, slăpinul cașei
 Tot închină și suspină ;

Și-nehină la răsărit,
 Să-l audă Domnul sfînt,
 Domnul sfînt pe acest pămînt,
 În toarta păharului,
 Îl lumina soarelui ;
 În buza păharului
 Seris fi spicul grîului,
 În fundul păharului
 Seris-ă-i vița vinului.
 Dumnezeu din gară au grîit :
 — Hai, noi, Petre, să mergem,
 C-avem mari de cunună
 Și încă mici de boteză.
 — La cei mari dar ce le vom da ?
 Le vom da boi bani, ne-nvățăși,
 Ei vor trăi și-i vor învăța.
 — La cei mici dar ce le vom da ?
 Le vom da cai mîndri ne-nvățăși,
 Vor crește și-i vor învăța.”

V

„Din Maica Precistă s-au născut
 Domnul Hristos pe pămînt.
 Lui Iuda i-au fost urti,
 Iuda, iubitori de bani,
 L-au vîndut la ai săi dășmani
 Numai cu trînzeei de bani.
 Cînd banii în mîna l-au pus,
 Lnatu-l-au și l-au dus
 Pe dealul Golgolha în sus.
 Sus pe cruce că l-au pus,
 Cu sulfa l-au străpuns,
 Mull stînge și apă-ău cîurs.
 Luna s-au îmbrăcăt în sîng,
 Îngerii au prins a plînge

Și stelele încă toate,
 Că n-au fost vrednic de moarte.
 Luna-n sînge s-au îmbrăcăt ;
 Soarele s-au întunecat,
 Și de-acolo l-au luat,
 Groapa-n piatră i-au săpat
 Și acolo l-au îngropat.
 Crele străji i-au aruncat,
 Să străjuitasă pe împărat !
 Dumnezeu ce au poruncit ?
 Străjile toate au întemnit.
 Tu ești maică adevărată,
 C-ai născut fiu fără laltă.
 De acum pîn-în vecie
 Mila Domnului să fie,
 Cu dar și cu veselie !”

VI

„Aceste case, aceste curși
 Domn, Domn din ceri,
 Așa-nalte, minunate,
 Domn, Domn din ceri,
 (după fiecare stih)
 De-s cu ceriu asămănate.
 Dar în ele ce-mă sede ?
 Sede bunul Dumnezeu
 Și cu Maica Precistă
 Lîngă bunul Dumnezeu
 Sede moșul, moș Crăciun,
 Lîngă moșul, moș Crăciun,
 Sede sfînt, sfîntul Ștefan,
 Lîngă sfînt, sfîntul Ștefan,
 Sede sfînt, sfîntul Vasile,
 Lîngă sfînt, sfîntul Vasile,
 Sede sfînta Botează,
 Lîngă sfînta Botează.”

Sede sfînt, sfîntul Ion,
 Lîngă sfînt, sfîntul Ion,
 Sede sfîntul Constantin,
 Sus, mai sus, s-o înălțat,
 Apa mării o riurat,
 Vătle c răsurnat,
 Pietrele o răsturnat,
 Boieri mari s-ăa deșteptat
 Și pe Domnul avîlîndat,
 Dormiși, dormiși, vă culeaștă,
 Si pe noi ne ascultași,
 Dormiși, dormiși, odihniți
 Și pe noi ne dăruștăși,
 Tot cu aur și argînt,
 Bunătăși de pe pămînt,
 C-am umblat din sat în sat,
 Și pe la toți am urașt.”

și obiceiuri stau puterile unui norod. Și cu cât mai mult vom păstra și vom ține nestrămutată moștenirea strămoșilor, cu atât vom fi mai tari și mai volnici în lupta noastră pentru viață³⁶.

Primele sale texte urmau îndeaproape programul ziarului „Basarabia” și ele, în mare, prezentau doar niște fapte întărite pe teren, mai mult înregistrau decât demonstau.

Cele tipărite mai târziu beneficiază de o documentare superioară și, implicit, ideile expuse capătă interpretări și rezolvări noi, adesea originale, iar autorul argumentează părerile pe care le lansează și infirmă pe cele care se opun concepției sale.

Până nu de mult, aceste contribuții au fost total necunoscute și nevalorificate de către folcloriști, autorul lor lipsind din dicționarele de specialitate, din antologii, colecții, monografii și studii consacrate colindelor, bocetelor sau obiceiurilor de Anul Nou.

Numele lui Al. Mateevici merită a fi reținut de istoria folcloristicii românești nu numai datorită faptului că studiile sale teoretice și culegerile din literatura populară sînt elaborate într-o perioadă în care aceste preocupări erau într-o fază nu prea avansată, ci și pentru că ele au reprezentat totuși realizări demne de semnalat. Strădaniile și reușitele lui Al. Mateevici din acest domeniu trebuie recunoscute, deși el nu a mai dat aici, ca în poezie, capodopere de felul *Limbii noastre*.

³⁶ „Basarabia”, an. 2, nr. 11 (70), 4 februarie 1907, p. 2.

³⁷ *Obiceiurile și rîndușelile nunței la moldovenii basarabeni*, în „Basarabia”, an 1, nr. 57, 22 decembrie 1906, p. 3.